

ข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๔
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอาภิธรรมมิกะโท

สอบวันเสาร์ที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ ๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน เวลา ๔ ชม.

๑. ปริจเฉท ๓ เรียกว่า ปกิณณกสังคหะ นั้นเพราะเหตุใด ? และให้แสดงมาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย
๒. ก. ให้จำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓ มาดู ?
ข. ให้แสดงการจำแนกสเหตุกจิต โดยเหตุ
๓. จงแสดงการจำแนกกิจ ๑๔ โดยจิต ๘๙
๔. จักขุทวาริกเจตสิก ปัญจทวาริกเจตสิก ทวารวิมุตเจตสิก ทั้ง ๓ อย่างนี้โดยแน่นอนไม่มี เพราะเหตุใด ?
และปัญญาเจตสิกที่เกิดขึ้นโดยไม่ใช่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั้น มีหรือไม่ ถ้ามีเป็นปัญญาเจตสิกดวงไหน ?
๕. ให้แสดงความหมายแตกต่างกันระหว่างคำว่า อารัมมณะ กับคำว่า อาลัมพนะ และอารมณ์มีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ?
ให้แสดงองค์ธรรมของอารมณ์เหล่านั้นโดยเฉพาะ ๆ ด้วย ?
๖. ก. สมุจจยสังคหะ หมายความว่าอย่างไร ? ให้ยกวนัตถะขึ้นแสดงด้วย ?
ข. พระอนุรุทธาจารย์ แสดงการจำแนกวัตถุธรรม ๗๒ นั้น ออกเป็นกี่หมวด ? คืออะไรบ้าง ?
ให้บอกความหมายของหมวดนั้น ๆ มาด้วย ?
๗. ในอกุศลสังคหะ มีธรรมอยู่กี่หมวด คืออะไรบ้าง เมื่อว่าโดยประเภทแล้วมีเท่าไร จงแสดงคัมภีระ ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม ?
๘. คำว่า ฌาน หมายความว่า อย่างไร และ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อองค์ฌานนั้นคืออะไร ? ให้แสดงโดยเฉพาะ ๆ
๙. ในโพธิปักขิยสังคหะมีธรรมอยู่กี่หมวด คืออะไรบ้าง ? ว่าโดยประเภทแล้วมีเท่าไร ? ให้แสดงสัมมปปธาน ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม ?
๑๐. ท่านกล่าวว่านิพพานเป็นขันธวิมุตินั้น เพราะเหตุใด ? ให้ยกเหตุผลอธิบายโดยละเอียด ?

ฝ่ายหลักสูตรและการสอน อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อสอบสัมภาษณ์พระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๔
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอาภิธรรมมิกะโท

สอบวันอาทิตย์ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ ๕ ข้อ ๒๕ คะแนน เวลา ๑๕ นาที

๑. จงแสดงคาถาสังคหะ ของมาติกาทั้ง ๖ และคำปฎิญา ทั้งบาลี และคำแปล

ตอบ คาถาสังคหะ

๑. สมปยุตตะ ยถาโยคํ	เตปณณาส สภาวโต
จิตตเจตสิกกา ธมมา	เตสนุทานิ ยถารหํ
๒. เวทนาเหตุโต กิจจ-	ทวาราลมพนวตฺตโต
จิตตูปปาทวเสเนว	สงฺคโห นาม นียเต

สภาวธรรม ๕๓ คือ จิต และเจตสิก ชื่อว่า นามเตปณณาสว่าโดยลักษณะของตน ๆ ประกอบด้วยเอกุปปาทตา เป็นต้น ตามที่ประกอบได้ ดังแสดงแล้วโดยพิสดาร (ในปริจเฉทที่ ๒)

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะแสดงปกิณณกสังคหะของจิต และเจตสิก ว่าด้วยอำนาจแห่งการเกิดขึ้นของจิตโดยประเภทแห่งเวทนา เหตุ กิจจ ทวาร อารมณ และวัตถุตามสมควร

๒. คำว่าวัตถุในวัตถุสังคหะหมายความว่าอะไร ? วัตถุมีกี่อย่างคืออะไรบ้าง ? ให้บอกองค์ธรรมของวัตถุนั้นๆ มาด้วย

ตอบ ก.คำว่า วัตถุในวัตถุสังคหะหมายความว่า ธรรมที่เป็นที่อาศัยของจิตเจตสิก ชื่อว่าวัตถุ

วัตถุมีกี่ อย่างคือ

๑. จักขุวัตถุ	องค์ธรรมได้แก่ จักขุปสาท
๒. โสตรวัตถุ	องค์ธรรมได้แก่ โสตรปสาท
๓. ชานวัตถุ	องค์ธรรมได้แก่ ชานปสาท
๔. ชิวหาวัตถุ	องค์ธรรมได้แก่ ชิวหาปสาท
๕. กายวัตถุ	องค์ธรรมได้แก่ กายปสาท
๖. หทยวัตถุ	องค์ธรรมได้แก่ หทยรูป

๓. กิเลสมีจำนวนเท่าใด คืออะไรบ้าง ? ให้แสดงมาเฉพาะชื่อ

ตอบ กิเลสมี ๑๐ คือ ๑. โลกกิเลส ๒. โทสกิเลส ๓. โมหกิเลส ๔. มานกิเลส ๕. ทิฏฐิกิเลส ๖. วิจิกิจฉากิเลส ๗. ถีนกิเลส ๘. อุทธัจจกิเลส ๙. อหิริกกิเลส ๑๐. อนัตตูปกิเลส

๔. ในจำนวนองค์มรรค ๑๒ นี้ องค์มรรคที่เป็นเหตุและเป็นหนทางให้ไปถึงสุคติภูมิ และพระนิพพาน นั้น มีอยู่เท่าไร คืออะไร? องค์มรรคที่เป็นเหตุและเป็นหนทางให้ไปถึงทุกคติภูมิ มีเท่าไร? คืออะไร?

ตอบ ในจำนวนองค์มรรค ๑๒ นี้

องค์มรรคที่เป็นเหตุและเป็นหนทางให้ไปถึงสุคติภูมิ และพระนิพพาน นั้น มีอยู่ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ	๒. สัมมาสังกัปปะ	๓. สัมมาวาจา	๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ	๖. สัมมาวายามะ	๗. สัมมาสติ	๘. สัมมาสมาธิ

องค์มรรคที่เป็นเหตุและเป็นหนทางให้ไปถึงทุกคติภูมิ มี ๔ คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ	๒. มิจฉาสังกัปปะ	๓. มิจฉาวายามะ	๔. มิจฉาสมาธิ

๕. จงตอบคำถามดังต่อไปนี้

ก. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ เป็นชั้นอะไรได้บ้าง ?

ข. หทยวัตถุ เป็นอายตนะอะไร ?

ค. อเหตุกิริยาจิต ๓ เป็น ธาตุอะไรได้บ้าง ?

ง. รูป ๒๘, นิพพาน เป็น สัจจะอะไรได้บ้าง ?

จ. องค์ธรรมของ อัมมารมณ อัมมายตนะ อัมมธาตุ เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ?

ตอบ

ก. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ เป็น เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์

ข. หทยวัตถุ เป็น อัมมายตนะ

ค. อเหตุกิริยาจิต ๓ เป็น มโนธาตุ มโนวิญญาณธาตุ

ง. รูป ๒๘ เป็น ทุกขสัจจะ : นิพพาน เป็น นิโรธสัจจะ

จ. องค์ธรรมของ อัมมายตนะ กับ อัมมธาตุนั้น เหมือนกัน ได้แก่ เจตสิก ๕๒ สุขุมรูป ๑๖ นิพพาน

ส่วนองค์ธรรมของ อัมมารมณ นั้นได้แก่ จิต เจตสิก ปสาทรูป สุขุมรูป นิพพาน ปัญญา

ฝ่ายหลักสูตรและการสอน อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลยข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๔

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอาภิธรรมิกะโท

สอบ วันเสาร์ที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ ๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน เวลา ๔ ชม.

๑. ปริจเฉท ๓ เรียกว่า ปกิณณกสังคหะ นั้นเพราะเหตุใด ? และให้แสดงมาตีกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย

ตอบ ปริจเฉท ๓ ที่เรียกว่า ปกิณณกสังคหะนั้น เพราะเหตุว่า

การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยเรียกรายทั่วไป คือ แสดงสงเคราะห์ โดยประเภทแห่ง เวทนาบ้าง เหตุบ้าง กิจบ้าง ทวารบ้าง อารมณบ้าง วัตถุบ้าง เพราะเหตุนี้ ปริจเฉท ๓ จึงเรียกว่าปกิณณกสังคหะ

แสดงมาตีกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย

๑. เวทนาสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์ จิต เจตสิก โดยประเภท แห่งเวทนา ๓ หรือ ๕

๒. เหตุสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งเหตุ ๖

๓. กิจสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งกิจ ๑๔ และฐาน ๑๐

๔. ทวารสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งทวาร ๖

๕. อารมณสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์ จิต เจตสิก โดยประเภทแห่ง อารมณ ๖

๖. วัตถุสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งวัตถุ ๖

๒. ก. ให้จำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓ มาดู ?

ข. ให้แสดงการจำแนกสเหตุกจิต โดยเหตุ

ตอบ ก. จำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓ ดังนี้คือ

๑. จิตที่เกิดพร้อมด้วยสุขเวทนามี ๖๓ คือ สุขสหคตกายวิญญานจิต ๑ โสมนัสสสหคตจิต ๖๒

๒. จิตที่เกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนามี ๓ คือ ทุกขสหคตกายวิญญานจิต ๑ โทสมูลจิต ๒

๓. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา มี ๕๕ คือ อุเบกขาสหคตจิต ๕๕

ข. การจำแนกสเหตุกจิตโดยเหตุ ในสเหตุกจิต ๗๑ หรือ ๑๐๓ นั้น

๑. เอกเหตุกจิต จิตที่มีเหตุ ๑ มี ๒ ดวง คือ โมหมูลจิต ๒ มีเหตุ ๑ คือ โมหเหตุ

๒. ทวิเหตุกจิต จิตที่มีเหตุ ๒ มี ๒๒ ดวง คือ

- โลภมูลจิต ๘ มีเหตุ ๒ คือ โลภเหตุ โมหเหตุ

- โทสมูลจิต ๒ มีเหตุ ๒ คือ โทสเหตุ โมหเหตุ

- ญาณวิปยุตตจิต ๑๒ มีเหตุ ๒ คือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ

๓. ตติเหตุกจิต จิตที่มีเหตุ ๓ มี ๔๗ หรือ ๗๙ ดวง คือ

- กามาวจรญาณสัมปยุตตจิต ๑๒, มหัคคตจิต ๒๗, โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

มีเหตุ ๓ คือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ

๓. จงแสดงการจำแนกกิจ ๑๔ โดยจิต ๘๙

ตอบ แสดงการจำแนกกิจ ๑๔ โดยจิต ๘๙ มีดังนี้

จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิกิจ ภาวังกิจ และจุตติกิจมี ๑๙ ดวง คืออุเบกขาสันตிரณจิต ๒ มหาวิปากจิต ๘ มหัคคตวิปากจิต ๙

จิตที่ทำหน้าที่อวชชนกิจ มี ๒ ดวง คือ ปัญจทวารวชชนจิต ๑ มโนทวารวชชนจิต ๑

จิตที่ทำหน้าที่ทสฺสนกิจ มี ๒ ดวง คือ จักขุวิญญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สวณกิจ มี ๒ ดวง คือ โสทวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ขายนกิจ มี ๒ ดวง คือ ขานวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สายนกิจ มี ๒ ดวง คือ ขิวหาวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่มุสฺสนกิจ มี ๒ ดวง คือ กายวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สัมปฏิจฉณกิจ มี ๒ ดวงคือ สัมปฏิจฉณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สันตฺรณกิจ มี ๓ ดวง คือ สันตฺรณจิต ๓

จิตที่ทำหน้าที่ไวญฺฐัพพณกิจมี ๑ ดวงคือ มโนทวารารวณจิต ๑

จิตที่ทำหน้าที่ชวนกิจ มี ๕๕ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ หสิตุปปาทจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ มหัคคตกุศลจิต ๙ มหัคคตกิริยาจิต ๙ โลกุตตรจิต ๘

จิตที่ทำหน้าที่ ตทารมฺมณกิจ มี ๑๑ ดวงคือ สันตฺรณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘

๔. จักขุทวาริกเจตสิก ปัญจทวาริกเจตสิก ทวารวิมุตเจตสิก ทั้ง ๓ อย่างนี้โดยแน่นอนไม่มี เพราะเหตุใด ?

และปัญญาเจตสิกที่เกิดขึ้นโดยไม่ใช่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั้น มีหรือไม่

ถ้ามี เป็นปัญญาเจตสิกดวงไหน ?

ตอบ จักขุทวาริกเจตสิก ปัญจทวาริกเจตสิก ทวารวิมุตเจตสิก ทั้ง ๓ อย่างนี้โดยแน่นอนไม่มีนั้น เพราะเหตุว่า

เจตสิกที่ประกอบกับ จักขุวิญญาณจิตโดยเฉพาะไม่มี

เจตสิกที่ประกอบกับ มโนธาตุ ๓ โดยเฉพาะไม่มี

เจตสิกที่ประกอบกับ มหัคคตวิปากจิต ๘ โดยเฉพาะก็ไม่มี

ฉะนั้น เจตสิกทั้ง ๓ อย่างนี้จึงเป็นเจตสิกที่แน่นอนไม่ได้

และปัญญาเจตสิกที่เกิดขึ้นโดยไม่ใช่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั้น มีเป็น
ปัญญาเจตสิกที่ประกอบกับ มหาวิปากญาณสัมปยุตตจิต ๔ ในขณะที่ทำหน้าที่ ปฏิสนธิ ภวังค์ จุตติ และ
ปัญญาเจตสิกที่ประกอบกับ มหัคคตวิปากจิต ๘

๕. ให้แสดงความหมายแตกต่างกันระหว่างคำว่า อารัมมณะ กับคำว่า อาลัมภณะ และอารมณ์มีกี่อย่าง คือ
อะไรบ้าง ? ให้แสดงองค์ธรรมของอารมณ์เหล่านั้นโดยเฉพาะ ๆ ด้วย ?

ตอบ ความหมายแตกต่างกันระหว่างคำว่า อารัมมณะ กับ คำว่า อาลัมภณะนั้น มีดังนี้

อารัมมณะ หมายความว่า ธรรมชาติที่เป็นที่ยินดีของจิต เจตสิกทั้งหลาย เสมือนหนึ่งสวนดอกไม้อันเป็นที่
ยินดีของคนทั้งหลาย อาลัมภณะ หมายความว่า ธรรมชาติอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิต เจตสิกทั้งหลาย เหมือน
ไม้เท้าหรือเชือกอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนชราและคนทุพพลภาพ อารมณ์มี ๖ อย่างคือ

๑. รูปารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ สีต่าง ๆ

๒. สัททารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ เสียงต่าง ๆ

๓. คันธารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ กลิ่นต่าง ๆ

๔. รสธารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ รสต่าง ๆ

๕. โผฏฐัพพารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อนตึง

๖. ธรรมารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ จิต เจตสิก ปสาทรูป สุขุมรูป นิพพาน บัญญัติ

๖. ก. สมุจจยสังคหะ หมายความว่าอย่างไร ? ให้ยกฉนวนัตถะขึ้นแสดงด้วย ?

ข. พระอนุรุทธาจารย์ แสดงการจำแนกวัตถุธรรม ๗๒ นั้น ออกเป็นกี่หมวด ? คืออะไรบ้าง? ให้บอกความ
หมายของหมวดนั้น ๆ มาด้วย ?

ตอบ ก. สมุจยสังคหะ หมายความว่า ปริจเฉทที่แสดงการรวบรวมปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ที่มีสภาพเข้ากันได้ให้อยู่เป็นหมวดๆ ชื่อว่าสมุจยสังคหะ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า สห อัจฉินเต เอเตถาติ สมุจโย (วา) สัมปิณฑวา (สมปิณฑวา) อัจฉินเต เอเตนาติ สมุจโย ปริจเฉทที่ชื่อว่าสมุจยยะ เพราะเป็นปริจเฉทที่แสดงรวบรวมปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ประการพร้อมกัน (หรือ) ปริจเฉทที่ชื่อว่าสมุจยยะ เพราะเป็นเหตุแห่งการรวบรวมปรมัตถธรรมที่มีสภาพเข้ากันได้ ให้อยู่เป็นหมวด ๆ

ข. พระอนุรุทธาจารย์ แสดงการจำแนกวัตรธรรม ๗๒ นั้น ออกเป็น ๔ หมวด คือ

๑. อกุศลสังคหะ การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลโดยส่วนเดียว หมวดหนึ่ง

๒. มิสกสังคหะ การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล อกุศล อพยากตะ ทั้ง ๓ ปนกันหมวดหนึ่ง

๓. โพรธิปักขียสังคหะ การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายมรรคญาณ หมวดหนึ่ง

๔. สัพพสังคหะ การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นวัตรธรรมทั้งหมดรวมกันหมวดหนึ่ง

๗. ในอกุศลสังคหะ มีธรรมอยู่กี่หมวด คืออะไรบ้าง เมื่อว่าโดยประเภทแล้วมีเท่าไร จงแสดงคณกะ ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม ?

ตอบ ในอกุศลสังคหะมีธรรมอยู่ ๙ หมวดคือ

๑. อาสวะ ๒. โอาฆะ ๓. โยคะ ๔. คันถะ ๕. อุปาทาน ๖. นิวรณ์ ๗. อนุสัย ๘. สังโยชน์ ๙. กิเลส

เมื่อว่าโดยประเภท มี ๕๕

แสดงคณกะ ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม

๑. อภิชฌาภยคณกะ ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องคล่องนามกาย รูปราย ไว้โดยอาการผูกพันอยู่ในกามคุณอารมณ์
องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘

๒. พยาบาทภยคณกะ ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องคล่องนามกาย รูปรายไว้โดยอาการโกรธ องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก
ที่ในโทสมูลจิต ๒

๓. สิลัปปตปรามาสภยคณกะ ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องคล่องนามกายรูปรายไว้ โดยอาการยึดถือในการปฏิบัติที่ผิด
องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิตสัมปยุตตจิต ๔

๔. อิทังสัจจาภินิเวสภยคณกะ ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องคล่องนามกาย รูปรายไว้โดยอาการยึดมั่นในความเห็นผิดของ
ตนว่าถูก ความเห็นของคนอื่นผิด องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิตสัมปยุตตจิต ๔

๘. คำว่า ฌาน หมายความว่า อย่างไร และ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อองค์ฌานนั้นคืออะไร ? ให้แสดงโดยเฉพาะ ๆ

ตอบ คำว่า ฌาน หมายความว่า การเข้าไปเพ่งอารมณ์มีกสิณ เป็นต้น หรือเพ่งธรรมที่เป็น ปฏิปักษ์ต่อกัน ฉะนั้น จึง
ชื่อว่า ฌาน

และ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อองค์ฌานนั้น คือ

ถีนมิทธนิรณญะ เป็นปฏิปักษ์กับ วิตก

วิจิกิฉณนิรณญะ เป็นปฏิปักษ์กับ วิจาร

พยาบาทนิรณญะ เป็นปฏิปักษ์กับ ปีติ

กามฉันทนิรณญะ เป็นปฏิปักษ์กับ เอกัคคตา

อุทัจจกุกกุจจนนิรณญะ และ โทมนัสเวทนา เป็นปฏิปักษ์กับ โสมนัสเวทนา และ อุเบกขาเวทนา

ปีติ และ โสมนัสเวทนา เป็นปฏิปักษ์กับ โทมนัสเวทนา

๙. ในโพธิปักขียสังคหะมีธรรมอยู่กี่หมวด คืออะไรบ้าง ? ว่าโดยประเภทแล้วมีเท่าไร ? ให้แสดงสัมมปปธาน ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม ?

ตอบ ในโพธิปักขียสังคหะ มีธรรมอยู่ ๗ หมวดคือ ๑. สติปัฏฐาน ๒. สัมมปปธาน ๓. อิทธิบาท ๔. อินทรีย์

๕.พละ ๖.โพชนงค์ ๗. มัคคังคะ ว่าโดยประเภทมี ๓๗

แสดงสัมมปปธาน ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม

๑. อุปปนนานิ ปาปกาณิ ปหานาย วายาโม ความพยายามเพื่อละอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในกุศลจิต ๒๑

๒. อนุปปนนานิ ปาปกาณิ อนุปปาทาย วายาโม ความพยายามเพื่อให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดนั้นไม่ให้เกิดขึ้น องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในกุศลจิต ๒๑

๓. อนุปปนนานิ กุสลานิ อุปปาทาย วายาโม ความพยายามเพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในกุศลจิต ๒๑

๔. อุปปนนานิ กุสลานิ ภยโยภาวาย วายาโม ความพยายามเพื่อให้กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในกุศลจิต ๒๑

๑๐. ท่านกล่าวว่านิพพานเป็นชั้นวิมุตตินั้น เพราะเหตุใด ? ให้ยกเหตุผลอธิบายโดยละเอียด ?

ตอบ ที่ท่านกล่าวว่านิพพาน เป็นชั้นวิมุตตินั้น เพราะเหตุว่าไม่มีประเภทที่ต่างกัน กล่าวคือ

๑. นิพพาน ไม่มีประเภทแห่งปัจจุบัน อดีต อนาคต มีแต่กาลวิมุตตอย่างเดียว ฉะนั้นจึงเป็นชั้นวิมุตติได้

๒. นิพพานที่เป็นอัชฌัตตะไม่มี เป็นพหิตะอย่างเดียว ฉะนั้นจึงเป็นชั้นวิมุตติได้

๓. นิพพานที่เป็นโอสาริกะไม่มี เป็นสุขุมะอย่างเดียว ฉะนั้นจึงเป็นชั้นวิมุตติได้

๔. นิพพานที่เป็นหิณะไม่มี เป็นปณิตะอย่างเดียว ฉะนั้นจึงเป็นชั้นวิมุตติได้

๕. นิพพานที่เป็นสันติกะไม่มี เป็นทุระอย่างเดียว ฉะนั้นจึงเป็นชั้นวิมุตติได้

ที่กล่าวว่านิพพานเป็นกาลวิมุตติ พหิตะ สุขุมะ ปณิตะ ทุระเหล่านี้ก็ไม่เรียกว่านิพพานมี ๕ ประเภท แต่คงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือนิพพานที่เป็นกาลวิมุตตินั้นเองก็เป็นพหิตะ สุขุมะ ปณิตะ ทุระด้วย

ฝ่ายหลักสูตรและการสอน อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย